

Magyar színész Erdélyben Aniszi Kálmán:
Magyar színész vagyok Erdélyben – Varga Vilmos,
 Kiss Stúdió Alapítvány, 2014.

Az első világháborút követő békediktátum az elcsatolt területeken válságos helyzetbe sodorta a színházi életet. Az egykori színházlátogatók közül sokan valamelyik budapesti rendező pályaudvaron éltek vagyonlakóként hosszú éveken keresztül. Akik otthonukban maradhattak, azok napi megélhetési gondokkal küszködtek színészként és színházlátogatóként.

A kolozsvári társulat az 1906-ban felavatott épülettől – sok kitűnő előadás után – 1919. szeptember 30-án a *Hamlet* előadásával búcsúzott. Október 1-jei határidővel át kellett adni román előadások céljára. A címszerepet játszó színész-igazgató utolsó szavai a színpadon: „Én meghalok, te élsz, győzd meg felőlem, / És igaz ügyem felől a kétkedőket.”

A társulat más épületben tovább működött a rosszabbodó gazdasági körülmények ellenére. Az írók 1926-os marosvécsi találkozójának V. számú határozata szerint: „Minthogy a színház jelenti a legközvetlenebb kapcsolatot a művészeti alkotás és a közönség között, és úgy az egyetemes, mint a magyar művelődés szempontjából nélkülözhetetlen tényező, hangsúlyozzuk azt, hogy a színjátszás ügye szervesen össze van forrva az erdélyi magyarság elsőrendű érdekeivel. Azért az egybegyűlt írók szükségesnek tartják, hogy kisebbségi életünk összes szellemi és gazdasági erői összefogjanak az erdélyi magyar színjátszás támogatására és válságának gyökeres megoldására.”

A harmincas évekből a közelmúltba érkezve adja magát a kérdés: milyennek látjuk most, néhány évtized távlatából a hatvanas, hetvenes, esetleg a nyolcvanas évek erdélyi színházát?

A kérdés megválaszolásakor segítségünkre van Aniszi Kálmán, az író és Varga Vilmos, a színművész. Könyvük címe (amelyhez az előszót Kocsis István írta): *Magyar színész vagyok Erdélyben*. A könyvvel és szerzőivel az első olvasói – a kortárs magyar irodalom már-már szakrálisnak mondható bemutatóhelyén – a budai várbeli Litea könyvszalomban találkozhattak.

A formáját tekintve is gondosan kivitelezett, szép könyv Nagyváradról, az Europrint nyomdájából érkezett. Címlapján a címszereplő Varga Vilmos látható, jobb kezében egy halántékára szorított, felhúzott ravaszú revolverrel. A másik keze a füle közelében a fejére mutat. A szituáció önmagában drámai, az arc-

kifejezés ezt a hatást erősíti. A kép a művészt Szakál Dani szerepében látatja Páskándi Géza *A bosszúálló kapus* című abszurdoidjában. Aniszi Kálmán könyve műfajának meghatározásakor több műfajt említhetünk. Emlékirat? Kismonográfia? Vallomás? Mélyinterjú? Curriculum vitae? Esszé és novellák együttese? Pikareszk regény? Színház-történeti dokumentum? Korrajz a teátrum világában?

Az író Aniszi Kálmán és a főhős-interjúalany Varga Vilmos kommunikációs kapcsolatát a közös szülőföld-élmény és a kortársként átél és földolgozott történelem, az évtizedek emlékeire épülő barátság határozza meg. Ebből is adódik a beszédmód, a stílus természetessége, közvetlensége, ami egyrészt az írói jellemzés eszköze, másrészt a színművész „szeretném magam megmutatni” önjellemzésének kiteljesítése.

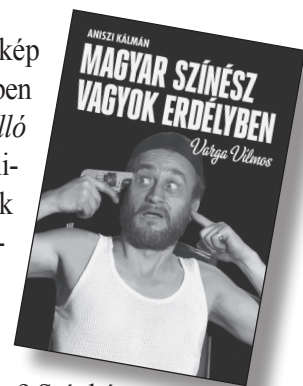
A könyv szerkezetét a lineáris vonalvezetés és a sok – viszonylag rövid – fejezetből álló mozaikos felépítés jellemzi. Ez az események pergő, cselekményes megjelenítését hozza – ami az olvasói érdeklődést folyamatosan ébren tartja. A találó, frappáns fejezetcímek – a kronologikus felépítés szerinti olvasás után – lehetővé teszik az egyes epizódokra való visszalapozást. A vizualitást, a képszerű szövegformálást jól egészítik ki a fekete-fehér és színes illusztrációk.

A könyv első harmada regényes életrajz epizódok füzéréből, az életutat, a művészi pályát, az emberismeretet meghatározó élmények sokaságával. Életveszélyek és életmentések, az édesanya bebörtönzése (a hegyházkovácsi templomban rejtegetett zászló miatt), a korai gyerekkor falusi élményei, a nagyváradi városszéle, a serdülő kamasz és fiatalember – itt-ott pikareszk regénybe illő – kalandjai és megpróbáltatásai. Mind muníció a későbbi színészi pályához.

Varga Vilmos színművészi pályája három erős fonalból sodródik egésszé. Az első a színpad, a színészi játék. A másik a rendezői munka, a harmadik a témák köré szerkesztett versek és prózai művek előadóművészi bemutatása, a pódium.

Aniszi Kálmán e mindhárom területen kifejtett tevékenység visszhangját számos sajtóközlemény és olvasói levél bemutatásával illusztrálja.

Németh László *Papucshős* című színművének premiere után az Utunkban olvashattuk: „Az előadás legemlékezetesebb pillanatait kétségkívül a címszerepet játszó Varga Vilmos alakítása nyújtja. A váradi

színtársulat e vezéregyénisége valósággal lenyűgöz színészi kvalitásainak széles skálájával (...). Csak örülni lehet színész és szerep ilyen találkozásának.”

A rendező munkájáról – Sütő András: *Vidám sirató egy bolyongó porszemért* című darabjának bemutatása után – *Vastaps* címmel jelent meg kritika: „A színház igazi ünnepe, a teltház, a már-már elfeledett vendég, Nagyváradon örvendeztetett. (...) A rendező Varga Vilmos helyi hagyományokhoz kapcsolta Sütő szövegét... (...) bihari folklórt alkalmazott, s ez közelebb hozta a művet a váradi néző szívéhez...”

Az előadóművész első önálló műsora 1968. decemberi bemutatója után százötven előadást ért meg. Az összeállítás a címét Szilágyi Domokos *Maszek ballada* című versétől kapta. „Varga Vilnek, aki megvalósította a lehetetlent, a verset.” A kolozsvári előadás után Páskándi Géza írta ezt a mondatot a művész műsorfüzetébe.

„Amikor – írja egyik elemzője – Varga Vilmos azt mondja, hogy: Én, François Villon, a nézőben nincs semmi kétség, hogy valóban ő az, a Költő beszél, könyörög, röhög, szenved, játszik...”

Aniszi Kálmán monografikus – mélyinterjú jellegű – esszéregényében a színművész mellett az író társ Varga Vilmost is bemutatja. Méltán, hiszen a korábbi két könyv, *A Pecepartról jöttem* és *A Szót fogadtam Madáchnak*, valamint a Kiss Törék Ildikóval közös *Mesterségünk a szó* című kötet mellett és után napjaink nagyváradi publicisztikájában is találkozunk vele. Tudjuk jól, hogy Ady és a Holnap városában mindig rangja volt és lesz az újságírásnak. Varga Vilmos a Bihari Naplóban és a Fáklyában *Noteszlapok* és *Színházi noteszlapok* címen publikál.

Varga Vilmos és művésztársa, Kiss Törék Ildikó közös alkotása, a Kiss Stúdió Színház immár két év-tized munkáját és sikereit örzi. „Sok átvirrasztott éjszaka után – emlékezik Kiss Törék Ildikó –, az az örült elhatározásunk született, alapítsunk egy magánstúdiót. (...) Mert van közönség, amelynek még ma is kell a katarzis, a lélektől lélekig történő nemes játék, mely az élő színpadon mindig egyszeri és megismételhetetlen”.

A Kiss Stúdió Színház Madách-előadása a szomszéd országokba és számos nyugat-európai nagyvárosba is eljutott. Csak néhány visszajelzést idéznék itt:

„A Tragédia előadása végén az arcokon csodálat ült a Madách-szöveg hallatán, és hosszú-hosszú tapssal köszönték meg az előadást a müncheni magyarok.”

„A váradi Kiss Stúdió a Magyar Dráma Napja tiszteletére tűzte műsorára *Az ember tragédiáját*, és túlzás nélkül állítjuk, hogy ez a népszerű színészházaspár hat és fél éve működő művészi vállalkozásának eddig legnagyobb erőpróbája.

Aradon, nagyon is illő környezetben, a belvárosi református templomban, teltház előtt láthattuk vendégszínházunkban a Tragédiát.”

„A nagyváradi Kiss Stúdió Színház ünnepet, életményt és vigaszt hozott a nyugati magyaroknak a keleti magyaroktól. A színész-rendező Varga Vilmos nevét pedig a Déryné mellé kell tenni.”

2007-ben a Kiss Stúdió Színház – a szórványmagyarságot szolgáló színházművészete elismeréseként – Magyar Örökség Díjban részesült.

A könyvet végigolvasva, egy-egy fejezethez olykor visszalapozva a hátsó borítóhoz érünk. Villont látjuk, zekéjére egy fehér madártollat tűzött. Meztelen nyakán nyaklánc helyett egy lazára kötött kötéllátható. „Tulajdonképpen köztem és François Villon között semmi különbség sincs azon az ötszáz éven és azokon a csodálatosan megírt testamentumokon és balladákon kívül, amiket ő megírt és én csak előadok.”

A „csak” szó – úgy tűnik – fölösleges.

Így gondolhatja az Aniszi Kálmán által is idézett recenzens, Gurzó K. Enikő, aki a nagyváradi Reggeli Újságban írta: „Varga Vilmos egy személyben Széchenyi, Wesselényi és Szacsavay, győztes negyvennyolcas, életét bitón végző, egyenes derekú honvédtábornok. Reményvesztett vén cigány, s valahol Erdélyben, ki tudja ma már, pontosan melyik patak partján örök álmát alvó, népe jövőjéért, a magyar nemzet értékeinek sorsáért már ifjúkorában aggódó poéta. Ha kell, örült; ha kell, kedveséhez búcsúlevelet író katona. Aradi akasztott. Ezeresztendősi történet egyetlen előadásban. A Kiss Stúdió Színház »fényes ege alatt« – mondhatnók – hatalmas csillag ragyog. Üstökös, amelynek pályája egy páratlanul meghatározó egyéni műsor.”

A *Magyar színész vagyok Erdélyben* című könyv várbeli bemutatóján a színészházaspár pódiumműsorát látva és hallva megbizonyosodhattunk a fentiek igazáról.

Somos Béla